

ילמד ענוים דרכו - שנה ג

ביאור חטא אדם הראשון (2)

הרב רן כלילי

דרך השם א,ד

מתוך החומר עצמו והעסק הגופני, השיג את השלמות והתעלות אל הזוך ואל המעלה. ואדרבא, השפלתו - תהיה הגבהתו,¹ ומשם יקנה יקר וכבוד שאין כמוהו, בהיותו הופך את החושך לאור ואת הצלמוות לנוגה יזרח!²

מכתב מאליהו, חלק ב

הרגיש אדה"ר שיתכן קידוש השם במדרגה הרבה יותר נכבדה הימנה. הוא נברא במדרגה גבוהה וקדושה, והושם בגן עדן בלי שום מגע עם הרע, ואדרבא עם כל הסיועים האפשריים לטוב, עד שהיו מלאכים משמשים אותו. ולכן הרגיש שחלק העמל והעבודה שלו היה קטן מאוד ביחס לסייעתא דשמיא הגדולה שקיבל. כמה היה מתרבה כבוד שמים - כך היה יכול לחשוב - אם היה הוא, האדם, מתקרב לצד ידיעת טוב ורע, והיה מוריד את עצמו ואת העולם לצד הסתר וחושך, ושם, גם במצב הקשה ההוא היה מצליח ע"י עמלו ויגיעתו להידבק לקדושה בבחירתו החופשית, והיה הופך את החושך לאור!... היינו בתור עבירה לשם שמים, כדברי האר"י ז"ל, וזה היה ניסיונו... וכן ברש"י: "והייתם כ-להים - יוצרי עולמות". והדברים תמוהים הם, אך כך פירושם: כי יצירת "כעין רע" לתכלית הטוב הלא היא עצם בריאת העולם. ואם יעמיק האדם עוד את ההסתר בכוונה טובה של קידוש ה' - הרי זה יהיה מעין בריאת העולם...

בראשית רבה טז,כד

... ראו עצה שיעץ עליהם הקדוש ברוך הוא ומיד קלקלו העצה מ' יום, לכך נאמר: "ותפרעו כל עצתי". אמר להם הקב"ה: אני אמרתי שאין אתם חוטאים ותהיו חיים וקיימים כמותי כמו שאני חי וקיים לעולם ולעולמי

¹ וזהו עניין "במקום שבעלי תשובה עומדים וכו'" כי היה בהם כוחות חומריים שלא היו בצדיק, והם הפכו אותם אל הקדושה. על כן מצד ביטול כוחות הגוף אל הנשמה והעלאת הגוף - הם מעולים יותר מהצדיק. ובבחינה זו - האדם מעולה מהמלאך, לא רק מהצד שהאדם בונה את עצמו וזוכה למעלתו בזכות ולא בחסד, אלא שבכוחו ליצור מהסתר - גילו.

² שהרי בכך הוא יוצר את עצמו, ובזה הוא מידמה במעט לבוראו, ונזכר לעיל בג' גיג. ועוד, שבזה הוא מגלה בפועל את יחוד ה', שאין עוד מלבדו וגם ההסתר עצמו הופך לגילוי, כאמור: "יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא רע אני ה' עושה כל אלה".

דף מקורות

עולמים: "אני אמרתי -לוהים אתם ובני עליון כולכם" - כמלאכי השרת שאין מתים, **וביקשתם אחר הגדולה הזאת למות?** - "אכן כאדם תמותון" - כאדם הראשון שציוויתי אותו מצווה אחת שיעשה אותה ויהיה חי וקיים לעולם, שנאמר: "הן האדם היה כאחד ממנו" וכן: "ויברא -לוהים את האדם בצלמו" שיהיה חי וקיים כמותו, והוא חבל מעשיו ויבטל גזירתי ואכל מן האילן, ואמרתי לו: "כי עפר אתה..." אף אתם אני אמרתי: "-לוהים אתם" **חבלתם עצמכם** כאדם? - "אכן כאדם תמותון".

דרך השם, א, ג

וממה שיצטרך עוד לדעת, שהנה המין האנושי, **אין עניינו הראשון כמו שאנו רואים ומבחינים אותו עתה**, כי אולם **שינוי גדול** היה בו, והוא עניין חטאו של אדה"ר, שנשתנה בו **האדם והעולם** ממה שהיו בתחילה. ואולם פרטי השינוי הזה ותולדותיהם רבים, ועוד נדבר בהם לפנינו בס"ד... הנה אדה"ר בעת יצירתו היה ממש באותו המצב שזכרנו עד הנה. דהיינו שהנה הוא היה מורכב משני החלקים ההפכיים שאמרנו שהם הנשמה והגוף, ובמציאות היו שני העניינים הטוב והרע, והוא עומד **בשיקול** ביניהם להדבק במה שירצה מהם. והנה היה ראוי לו שיבחר בטוב, ויגביר נשמתו על גופו ושכלו על חומר, ואז היה **משתלם מיד**, ונח בשלמותו לנצח. וצריך שתדע שאע"פ שאין אנו מרגישים לנשמה בגוף פעולה אחרת זולת החיות וההשכלה, הנה באמת יש בחוקה שתזכר עצם הגוף וחומר, ותעלהו עילוי אחר עילוי, עד שיהיה ראוי להתלוות עמה בהנאה בשלמות. ואמנם לדבר זה היה אדה"ר מגיע **אלו לא חטא**, שהיתה נשמתו מזככת את גופו זיכוך אחר זיכוך, עד שהיה מזדכך השיעור המצטרך ונקבע בתענוג הנצחי.

וכיון שחטא, נשתנו הדברים שינוי גדול... בחטאו, **כיון שעל ידו** נסתר השלמות יותר משהיה, ונתרבו החסרונות, והיה **הוא הגורם רעה לעצמו**, הנה **לא יהיה עוד כל כך קל לו** לשוב לצאת מן החיסרון ולקנות השלמות, כמות שהיה בעת שלא היה **הוא** גרמת חסרונו אלא **שכך נוצר מעיקרו** וכמ"ש... שבהכרח השתדלותו המצטרך עתה להגיע לשלמות, הנה הוא **כפול**, כי יצטרך תחילה שישבו האדם והעולם אל המצב שהיו בראשונה קודם החטא, ואחר כך שיתעלו מן המצב ההוא אל מצב השלמות שהיה ראוי לאדם שיעלה. ואולם מלבד כל זה גזרה מידת דינו ית', שלא יוכלו לא האדם ולא העולם מעתה, הגיע אל השלמות **עודם בצורה שנתקלקלה**, דהיינו הצורה שיש להם עכשיו שבה נתרבה הרע. אלא יצטרך להם בהכרח עבור מעבר ההפסד, דהיינו המיתה לאדם, וההפסד לכל שאר ההווים שנתקלקלו עמו...

דרך השם, א, ג³

הנה בתחילה **היה נקל לו** בצאת מן החיסרון המוטבע בו וקנות השלמות, שכך סידרה **החכמה העליונה** את הדברים על פי מידת הטוב והיושר, כי יען **לא היה אדם סיבה לרע ולחסרון שבו**, אלא שכך **הוטבע** בו ביצירתו, הנה במה שיסיר עצמו מן הרע ויפנה אל הטוב, ישיג **מיד** צאת מן החיסרון וקנות שלימות. אמנם בחטאו, **כיון שעל ידו** נסתר השלמות יותר משהיה, ונתרבו החסרונות, והיה **הוא הגורם** רעה לעצמו, הנה **לא יהיה עוד כל כך קל לו** לשוב לצאת מן החיסרון ולקנות השלמות, כמות שהיה בעת שלא היה הוא גרמת חסרונו אלא שכך נוצר מעיקרו וכמ"ש.

שפת אמת לפרשת בהעלותך, תרלא

"התאוו תאווה" – ומשמע **שלא היה להם תאווה, שהיו למעלה מהטבע**, חרות מיצה"ר. ולכך היה נראה להם שנכון שיהיה להם תאווה ויזכו לעשות נחת רוח להשי"ת על ידי שיאכלו בקדושה אף בשר גשמי. וזהו שכתוב: "נפשנו יבשה אין כל" – שלא קיימו "בכל נפשכם – בכל נפש ונפש שברא בך", שהוא ביטול כל הרצונות ותאוות להשי"ת, וזה לא היה להם שהיו למעלה מבחינת נפש.

אבל לא הוטבו דבריהם להשי"ת, שצריך האדם להיות חרד יותר לירא פן יבטל ח"ו רצון השי"ת ולא יביא עצמו לידי ניסיון אף שיוכל לזכות למדרגה ע"ז, שזה נקרא "לגרמיהו (=לאנוכיותו)" קצת. כי מי שירא באמת לעבור רצון השי"ת, מרוצה יותר בפשיטות (שלא יהיה לו תאוות שמא יכשל). **[ובאמת כל הניסיונות משום: "מאן דאכיל לאו דיליה בהית לאסתכלי וכו' – וזהו טובת השי"ת! אבל כשכן רצון האדם – נקרא "לגרמיהו" כנ"ל.]**

מכתב מאליהו ח"ב, 140 – 144

הן כל נברא לא ימלט מהסתר על כל פנים. גם במלאכים מצינו בספרי (ריש האזינו) שיש להם בחינת "גוף" – הסתר... והוא שבהיותם נבראים הרי בעל כורחם מרגישים את עצמם **כמציאות נפרדת מהשי"ת**, וזה עצמו מסתיר מהם את בחינת אחדותו הפשוטה, שהוא בחינת "אפס זולתו". הרי זה הסתר ראשון שנמצא באדם בהכרח. מלבד זה נמצאת באדם מתחילת בריאתו עוד בחינת הסתר נוספת, עמוקה מזה... והוא שנברא עם

³ בדומה, כתב בדעת תבונות סימן קכו, בחילוק שבין ב' סוגי פחיתות: "כי הנה גם המלאכים עצמם הולכים ונשפלים במעלתם זה תחת זה, אך עם כל זה כולם ברוכים, כולם נכבדים ויקרים. ואין פחיתות אלא בגוף הזה אשר לאדם, וממנו ומטה, שנמשכים הדברים בדרך גופניות וחומריות, סוף דבר – עפר מן האדמה. ואמנם אם כל זה תביני עוד, שאם היה האדם במעלה ההגונה לו, לא היה עדין זה לגביו שפלות ובזיון, כי מי שהוא במדרגה ההגונה לחוקו הוא במקום הראוי לו, ואינו פחיתות כל כך, אפילו שהמדרגה בעצמה תהיה שפלה...". ובהמשך שם כתב: "שלא חקק האדון ב"ה ביטול והפסד לבריות שלמות, כי אם לבריות בלתי שלמות...". כלומר, שבריה הנמצאת במקומה שבה נבראה, אע"פ שהוא מקום שפל מצד הבריות האחרות, כיוון שהחיסרון הוא מה-ל, הרי וודאי שהוא משרת תכלית חיובית, ולכן אין סיבה שביטול קיומו של אותו נברא. אך ברייה שחודש לה חיסרון שאינו מפעולת ה-ל, הרי שחיסרון זה אין לו מטרה חיובית, אלא מטרתו היא בעצם ביטולו, ולכן צריכה אותה ברייה להיפסד.

דף מקורות

הידיעה שאפשר לו לרדת אל מדרגה אחרת, מדרגה של חושך והסתר... כאשר נצטווה אדה"ר שלא לאכול מעץ הדעת טוב ורע הרי בהכרח **ידע** מאפשרות זאת, כי זה היה ניסיונו. ואפשרות זו בעצמה, גם בלי כל נטייה וחפץ להגשמתה, היא כבר מגע עם ההסתר... והנה שתי דרכים היו פתוחות לפניו: א. דרך ההתעלות במדרגת גן עדן – להתעלס בדבקות בה' עד כדי חיסול גמור גם לידיעת אפשרות הירידה ל"טוב ורע", בבואו להכרה שגם הבחנה זו, כיוון שלא בחר ה', מקומה בשקר ואינה במציאות. ב. לפנות למטה ולשאוף לירידה לצורך עלייה, על מנת להגדיל הגילוי מתוך ההסתר. ושתי הדרכים היו שוות אצלו בכוונה לשם שמים, ומכל מקום, לדרך השנייה, **נתלווה צל צילה של אנוכיות, כי הרגיש שבדרך זו יגדל חלקו בגילוי**. ומתוך כך הרגיש **כוח משיכה** קל מאוד לצד זה, הרי שהסתר הרגשת ה"אני" היה שורש הניסיון.

כעת נוכל להבין את דברי הרמב"ן (בראשית ב, ט):

כי האדם היה עושה בטבעו מה שראוי לעשות כפי התולדת, כאשר יעשו השמים וכל צבאם, פועלי אמת שפעולתם אמת ולא ישנו את תפקידם, ואין להם במעשיהם אהבה או שנאה. ופרי האילן הזה היה מוליד **הרצון והחפץ**, שיבחרו אוכליו בדבר או בהפכו לטוב או לרע. ולכן נקרא "עץ הדעת טוב ורע", כי ה"דעת" יאמר בלשוננו על הרצון... והנה בעת הזאת לא היה בין אדם ואשתו המשגל לתאוה, אבל בעת ההולדה יתחברו ויולידו, ולכן היו האיברים כולם בעיניהם כפנים והידיים ולא יתבוששו בהם. והנה **אחרי אוכלו מן העץ היתה בידו הבחירה**, וברצונו להרע או להטיב בין לו בין לאחרים, **וזו מדה -לוהית מצד אחד, ורעה לאדם בהיות לו בה יצר ותאוה**. ואפשר שנתכוון הכתוב לעניין הזה כשאמר: "אשר עשה ה-להים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים". ה"ישר" שיאחוז דרך אחת ישרה, וה"בקשה בחשבונות רבים" שיבקש לו מעשים משתנים בבחירה ממנו.